

Protestantse
Kerk

Tussenrapportage Kerkbreed gesprek Solidariteit

*Bevindingen en aanbevelingen verkenner (fase 1)
inclusief opdracht en samenstelling regiegroep*

29 oktober 2025
Arie van der Maas

Inhoud

Samenvatting

Inleiding

A. De verkenning

1. Opzet van de verkenning
2. Gevoerde gesprekken in de verkenning
3. Indrukken en aanbevelingen vanuit de gesprekken:
 - a. Terugkijkend: proces en inhoud
 - b. Vooruitkijkend: aanbevelingen voor proces en inhoud
 - c. Vooruitkijkend: aanbevolen globale planning

B. De regiegroep

1. Verantwoordingsstructuur en opdracht regiegroep
2. Samenstelling regiegroep

Samenvatting

De verkenning *‘Kerk-breed gesprek solidariteit’* is begin juli 2025 gestart en volgens planning eind oktober afgerond. In vier maanden tijd zijn gesprekken gevoerd met betrokken medewerkers binnen de organisatie, landelijke sleutelfiguren, het moderamen, het directieteam, het bestuur van de dienstenorganisatie, de elf classes, de synodale commissie van de Evangelisch-Lutherse Synode en diverse flankerende organisaties.

Tijdens de verkenning bleek bij alle gesprekspartners een brede bereidheid tot reflectie. Tegelijkertijd kwam, met name tijdens de luisterronde langs de classes en flankerende organisaties, een aanzienlijk verlies aan vertrouwen naar voren. Dat verlies werd mede veroorzaakt door snelle besluitvorming en ongelukkige communicatie, maar ook door de inhoud van de regelingen zelf en de gevolgen daarvan.

Uit de gesprekken bleek dat er steun is voor bepaalde uitgangspunten van de nieuwe regelingen voor het quotum en de solidariteitskas, maar er bestaan ook grote vragen en bezwaren met betrekking tot de effecten, de uitvoerbaarheid en het draagvlak. Er wordt nadrukkelijk gevraagd om meer transparantie, vereenvoudiging en heldere verantwoording van geldstromen, evenals om een herbezinning op de wijze waarop solidariteit wordt georganiseerd en op het voortbestaan van de solidariteitskas in haar huidige vorm. Daarbij wordt solidariteit breder gezien dan financiële regelingen alleen. In de gevoerde gesprekken bleek motivatie om zowel *‘onderlinge solidariteit’* als *‘gezamenlijke roeping’* te doordenken en vorm te geven. Daarbij dient dan wel gezocht te worden naar vormen waarbij langs warme lijnen van relatie wordt gewerkt in plaats van alleen op basis van informatie en heffingen. Ook is meermalen aandacht gevraagd voor het geloofsgesprek, o.a. over de betekenis van *‘geld’* in het functioneren van gemeente en kerk.

Vooruitkijkend wordt vanuit de verkenning aanbevolen om vanaf januari 2026 een ‘verbreed kerkelijk gesprek solidariteit en quotum’ te voeren, met inbreng van landelijke, regionale en lokale gremia, verbonden organisaties en deskundige personen. Centrale vragen daarbij dienen te zijn: wat moet worden behouden, vernieuwd of beëindigd met het oog op de toekomst van de landelijke kerk? En hoe kan de financiering daarvan duurzaam worden geborgd in regelingen met breed draagvlak bij de gemeenten? Effectieve communicatie en herstel van vertrouwen zijn daarbij cruciaal.

Beleidsvoorstellen kunnen in de loop van 2026 worden voorbereid, met besluitvorming door de generale synode in november 2026, waarbij tevens nieuwe of aangepaste regelingen, zo mogelijk voor 1 januari 2027, door de synode kunnen worden behandeld en vastgesteld.

Voor de verdere begeleiding van het kerk-brede gesprek heeft het moderamen op 23 september 2025 een regiegroep ingesteld, met een zowel breed vertegenwoordigende als deskundige samenstelling en een onafhankelijk voorzitter. De regiegroep heeft eind oktober de bevindingen van de verkenner besproken, stelt in november een plan van aanpak vast en legt dit in december 2025 ter goedkeuring voor aan de kleine synode. In dit plan zal tevens de rol van de regiegroep na 1 januari 2026 nader worden omschreven

Inleiding

De kleine synode heeft op 27 juni 2025 de notitie *“Nadere opzet kerkbreed gesprek over solidariteit”* besproken (zie bijlage). De directie van de dienstenorganisatie heeft ds. Arie van der Maas benoemd als verkenner voor dit traject. Na enkele voorbereidende stappen is hij op 7 juli met zijn werkzaamheden gestart.

In deze rapportage doet de verkenner verslag van zijn bevindingen die overeenkomt met fase 1 uit de genoemde notitie. Bij de voorbereiding en uitvoering van de luisterronde werd hij ondersteund door leden van het team *Inrichting van de Ruimte voor Woord en Geest* en het team *Lichter op Pad*. De aan de bevindingen gevoegde aanbevelingen in deze rapportage zijn gebaseerd op inzichten die gaandeweg tijdens het proces zijn gegroeid. De verkenner heeft deze aanbevelingen tussentijds getoetst en aangescherpt in overleg met diverse gesprekspartners.

Deze rapportage gaat ervan uit dat de lezer bekend is met de notitie *“Nadere opzet kerkbreed gesprek over solidariteit”*, die als bijlage is opgenomen.

A. De verkenning

1. Opzet van de verkenning

De verkenner is in april gestart met de voorbereiding van een luisterronde langs de elf classes en de Evangelisch-Lutherse Synode. De uitnodigingsbrief en het praatpapier zijn ter informatie als bijlage toegevoegd.

Op 7 juli begon de uitvoeringsfase met gesprekken met sleutelfiguren binnen en rondom de landelijke organisatie. Deze fase werd gaandeweg uitgebreid met ontmoetingen in bredere gremia (zie verder onder A.2). De luisterronde langs de classes is op 7 augustus daadwerkelijk van start gegaan.

Op 1 september bracht de verkenner een eerste tussenrapportage uit aan de directie en het bestuur van de dienstenorganisatie en aan het moderamen van de generale synode. In deze rapportage was tevens een voorstel opgenomen voor de opdracht en samenstelling van de regiegroep (zie verder onder B). Inmiddels zijn in september en oktober gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van alle classes, de synodale commissie ELS en gesprekspartners zoals vermeld in paragraaf A2.

2. Gevoerde gesprekken in de verkenning

Gesprekken zijn gevoerd met:

- Rob van Butselaar (clustermanager ondersteuning & beheer DO) – meerdere malen
- Jurjen de Groot (algemeen directeur DO) – meerdere malen
- Arco Prins (interim-teamleider afdeling finance & control DO)
- Trijnie Bouw (preses generale synode) – meerdere malen
- Jan Hoogendoorn (medewerker accounting, afdeling finance & control DO)
- Wim Oosterom (voormalig voorzitter Generaal College voor de Behandeling van Beheerszaken)
- Jan Smit (voorzitter Commissie van Rapport Vermogensrechtelijke Aangelegenheden)
- De brede moderamina van de elf classicale vergaderingen, of een delegatie daarvan, in de meeste gevallen aangevuld met een afvaardiging van het betreffende classicale college voor de behandeling van beheerszaken
- Tonny Dekker (voorzitter Generaal College voor de Behandeling van Beheerszaken)
- Het directieteam van de dienstenorganisatie – meerdere malen
- Het moderamen van de generale synode – meerdere malen
- De financiële commissie van het bestuur van de dienstenorganisatie
- Het bestuur van de dienstenorganisatie
- Het bestuur van de Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB)
- Het bestuur van de Federatie van Diaconieën
- De kleine synode (informatief, vanuit de tussenrapportage)
- Gerard Frank Sollman (projectleider Werkzaam Vermogen en Vermogen Werkzaam)
- Arie Bijl (ad interim-teamleider Financieel Beleidsadviseurs)
- Vertegenwoordigers van de landelijke werkgroep Studentenpastoraat
- De synodale commissie van de Evangelisch-Lutherse Synode
- Vertegenwoordigers van de G-7, gemeenten en diaconieën uit grote steden.

3. Indrukken en aanbevelingen vanuit de gesprekken

a. Terugkijkend: proces en inhoud

1. Er is brede bereidheid om in de spiegel te kijken, met het besef dat men ook in de kerk “wijzer van de markt komt dan dat men erheen gaat.”
2. De voorstellen met betrekking tot quotum en solidariteitskas (maart en juni 2024) zijn door de kleine synode met breed draagvlak voor de argumentatie behandeld en aangenomen.
3. Tegelijkertijd zijn er procesmatig inschattingfouten gemaakt, met name door de snelle opeenvolging van besluiten in maart 2024 (twee regelingen tegelijkertijd) en juni 2024 (aanpassing van de heffingspercentages).
4. De term *budgettair neutraal* bleek communicatief ongelukkig te werken en heeft niet bijgedragen aan het creëren van draagvlak.
5. Bij het opstellen en aanpassen van de regelingen had de invalshoek van de uitvoering en de aanwezige interne expertise sterker kunnen worden betrokken.
6. Ook adviezen en signalen van enkele andere afdelingen uit de organisatie over de wijze van ontwikkelen en invoeren van de nieuwe regelingen hadden meer aandacht kunnen krijgen.
7. Het proces van ontwikkeling en inwerkingtreding wordt breed ervaren als ‘top-down’ met te weinig ruimte voor inspraak en meedenken. Deze werkwijze en houding wordt ook ervaren op andere onderwerpen.
8. Het is nog te vroeg om definitieve conclusies te trekken over het draagvlak voor onderdelen zoals het inzetten van vermogen via heffingen of andere routes. Hoewel de weerstand hiertegen vaak de boventoon voert, bestaat er diversiteit in beleving en inzicht tussen gemeenten en regio’s.
9. Als er aan de inkomstenkant (regelingen, percentages) wordt gesleuteld, dient tegelijkertijd ook de uitgavenkant bespreekbaar te zijn, om draagvlak te behouden of te creëren.
10. Er is behoefte aan vereenvoudiging en transparantie van de geldstromen binnen de kerk. Voor velen is ‘Utrecht’ wat betreft financiering en resultaten een ‘black box’. Een uitgebreidere en meer zakelijke terugkoppeling naar gemeenten over de besteding van de afdrachten uit quotum en solidariteitskas is wenselijk.
11. Diaconaal geld dat wordt ‘opgehaald’ bij de gemeenten (voor quotum of solidariteitskas) dient ook diaconaal te worden besteed (diaconale projecten, Kerk in Actie) via transparante geldstromen en als zodanig te worden verantwoord.
12. Als tegenhanger wordt ook ter sprake gebracht of er naar de toekomst van (structuur en besturing) van het kerk-zijn ook op andere wijze omgegaan kan worden met de ‘schotten’ tussen het diaconale en kerkrentmeesterlijke middelen.
13. Het jarenlang niet aanpassen van het quotum is achteraf gezien onverstandig geweest; indexatie op inflatie (inclusief stijging van loonkosten) is noodzakelijk – dit geldt voor zowel het quotum als de solidariteitskas. Dit wordt breed erkend.
14. Tegelijk blijft de verhouding tussen heffingsdruk en totale uitgaven een punt van zorg. Waar die verhouding uit balans raakt, is een open gesprek over beleidskeuzes noodzakelijk.

15. Sommige uitgaven uit de solidariteitskas zijn historisch zo ingericht en wellicht verklaarbaar, maar vragen in deze tijd van grotere behoefte aan transparantie en verantwoording om herbezinning en mogelijk een nieuwe inbedding.
16. De inhoudelijke betekenis van onderdelen van de solidariteitskas, zoals het categoriaal pastoraat waaronder studentenpastoraat wordt door velen nadrukkelijk onderstreept, juist met het oog op de toekomst van de kerk en de veranderingen die daarin meekomen. Daarbij komt wel de vraag op of deze onderdelen in de toekomst het beste langs deze of andere weg gefinancierd kunnen worden.
17. Groot pijnpunt is de heffing op vermogens zelf, in onderscheid van heffing op rendement van vermogen.
18. Georganiseerde solidariteit tussen gemeenten, vermogens en mensen vraagt om meer dan informatie: relatie is wezenlijker dan rekensommen. De financiële component maakt deel uit van die relatie, maar het gaat om meer. Relatie en inhoud gaan voorop.
19. Ter sprake is gebracht dat financiële solidariteit kan worden verrijkt met andere vormen van solidariteit zoals inzet van kennis of ambtelijke medeverantwoordelijkheid. Tegelijkertijd wordt benoemd dat werken aan samenwerking tussen gemeenten nog al eens belemmerd wordt door vrees dat ook financiële solidariteit zal worden gevraagd.
20. In meerdere gesprekken, met name in de luisterronde, is aandacht gevraagd voor het geloofsgesprek, o.a. over de betekenis van 'geld' in het functioneren van gemeente en kerk.
21. De vraag of de solidariteitskas in haar huidige vorm moet worden gehandhaafd, is open en reëel.
22. De kritiek vanuit de classes varieert in scherpste – van enig begrip of ondersteuning voor onderdelen van de regelingen, tot grote kritiek en dringende verzoeken om ook de nieuwe quotumregeling op korte termijn in te trekken.
23. Opvallend is dat de classes aan de zogenaamde randen van het land (Groningen-Drenthe, Brabant-Limburg-Reunion Wallone, Delta en in zekere mate Overijssel-Flevoland) milder spreken over de veranderde inhoud van de regelingen. Wel wordt vrijwel unaniem de kritiek op proces en communicatie onderschreven.
24. Breed werd gesproken over een 'verdergaand verlies van vertrouwen'; het woord *wantrouwen* is meermalen uitgesproken als onderliggend thema.
25. De financiële situatie van de kerk en de prognoses voor de komende jaren vragen om een breed en diepgaand gesprek dat uitmondt in beleidsmatige besluitvorming door de generale synode.

b. Vooruitkijkend: aanbevelingen vanuit de gesprekken voor proces en inhoud.

1. Het zou goed zijn als het gesprek een bredere insteek krijgt: niet alleen solidariteit en solidariteitskas, maar ook de inkomsten en uitgaven van de kerk als geheel, en daarmee de toekomst van de quotumregeling.
2. Het gesprek wordt opgezet als een breed kerkelijk traject waarin, via formele en informele lijnen, leden van de kerk en ambtelijke vergaderingen op regionaal en lokaal niveau worden uitgenodigd om hun expertise, visie en ervaring in te brengen.

3. Ook flankerende organisaties, zoals de VKB en de Federatie van Diaconieën, worden nadrukkelijk gevraagd hun perspectief te delen.
4. Het thema *Solidariteitskas* wordt integraal betrokken: zowel de inhoudelijke besteding van de middelen als het concept en functioneren van dit instrument maken deel uit van het gesprek.
5. Aanbevolen wordt om de inhoud van het eerdere rapport *Werkzaam Vermogen* en het vervolgrapport *Vermogen Werkzaam* te verbinden met de doelstellingen van de opnieuw te doordenken solidariteitskas. Zo kan 'onderlinge solidariteit' zich ontwikkelen van *informatie* naar *relatie*.
6. In het verleden bij de Solidariteitskas ondergebrachte posten (eerst tijdelijk, later permanent) zoals de gedeeltelijke financiering van classispredikanten en adviseurs dienstverlening dienen te worden overgeheveld naar de quotum gefinancierde begroting.
7. Overwogen kan worden om voor solidariteit(skas) en quotum één duidelijke en uitvoerbare regeling te ontwikkelen.
8. Communicatie is cruciaal: het kerk-breed gesprek dient open, zorgvuldig en doordacht te worden gevoerd, omdat voor het eerst thema's met zoveel transparantie worden besproken.
9. Herstel van vertrouwen moet een dragend onderdeel zijn. Een transparant en eenvoudig verhaal, met eerlijke en heldere taal, is onmisbaar als het gaat om de financiën van de bovenlokale kerk.
10. Het kerk-brede gesprek raakt het geheel van de gezamenlijke inspanningen van de landelijke kerk – of anders gezegd: van de gemeenten samen. Het gaat om de toekomst van de gezamenlijke roeping: hoe krijgt het kerk-zijn bovenlokaal gestalte, in binnen- en buitenland, diaconaal, missionair en pastoraal?
11. Daarnaast dient helder te worden geformuleerd welke, vanuit de gemeenten gefinancierde, faciliterende taken de kerk in haar landelijke en klassicale vorm uitvoert, bijgestaan door de dienstenorganisatie. Wat ondersteunt de primaire processen in de gemeenten, en op welke wijze? Wat heeft de kerk als geheel en hebben de gemeenten verder nodig aan faciliterende diensten?
12. Centraal staat de vraag: wat doen we wel en wat doen we niet?
 - a. Wat is van wezenlijk belang om te behouden, ook met het oog op het kerk-zijn van de toekomst?
 - b. Welke vernieuwende onderdelen verdienen ruimte en ondersteuning?
 - c. Waar – hoe pijnlijk wellicht ook – dient te worden gesnoeid of gestopt?
13. In het geheel van het kerkbreed gesprek dient plek te worden ingeruimd voor inhoudelijke bezinning en gesprek over de betekenis en wijze van omgaan met geld in geloof en kerk. Het inhoudelijke gesprek is ook wezenlijk als het gaat om het gesprek over 'gezamenlijke roeping' van de gemeenten en 'onderlinge solidariteit'.
14. Aanbevolen wordt om te overwegen de in maart 2024 aangenomen quotumregeling op korte termijn in te trekken of aan te passen Dit kan een stap zijn richting herstel van vertrouwen.
15. Aanbevolen wordt te communiceren dat de uitkomst van het kerk-brede gesprek mogelijk nieuwe of verbeterde regelingen zal opleveren maar dat ook die nooit iedereen blij zullen maken. Dat geldt ook voor de inhoudelijke beleidskeuzes die de generale synode zal hebben te maken.

c. Vooruitkijkend: aanbevolen globale planning.

1. Bespreking en vaststelling van het plan van aanpak 'voortgezet kerk-breed gesprek solidariteit en quotum' in de kleine synode op 12 december 2025.
2. Het kerk-brede gesprek wordt gevoerd in de eerste helft van 2026.
3. In het derde kwartaal van 2026 worden documenten voorbereid voor besluitvorming in de generale synode van november 2026.
4. De generale synode maakt de uiteindelijke beleidskeuzes en stelt in diezelfde vergadering het beleidskader voor de dienstenorganisatie vast.
5. Parallel kunnen nieuwe of aangepaste regelingen worden voorbereid, zodat deze aansluitend aan de synode ter bespreking en vaststelling kunnen worden voorgelegd.

B. De regiegroep

1. Verantwoordingsstructuur en opdracht van de regiegroep

1. In de door de kleine synode van juni 2025 vastgestelde startnotitie is de volgende lijn uitgezet ten aanzien van de verantwoordingsstructuur:
 - a. Er wordt een regiegroep ingesteld met een brede afvaardiging uit verschillende bestuurlijke gremia van de kerk.
 - b. De verkenner brengt halverwege zijn luisterronde (fase 1) een tussentijds advies uit aan directie en moderamen, waarin ook omvang en samenstelling van de regiegroep aan de orde komen.
 - c. Na overleg tussen bestuur en moderamen wordt de regiegroep ingesteld door het moderamen, uiterlijk vóór het einde van fase 1.
 - d. De verkenner legt vervolgens verantwoording af aan de regiegroep in de vorm van een breed gedragen plan van aanpak (fase 2) voor het vervolg van het kerkbrede gesprek.
 - e. De uitvoering van fase 3 en verder vindt plaats binnen bestaande werkprocessen en in samenspraak met collega's binnen de dienstenorganisatie. De precieze verantwoordingsstructuur voor dat vervolg wordt in het plan van aanpak opgenomen.
2. De opdracht voor de regiegroep, die door het moderamen is benoemd op 23 september 2025, is voorlopig en geldt tot en met fase 2. De nadere opdracht voor fase 3 en verder wordt opgenomen in het plan van aanpak dat de verkenner begin november 2025 aan de regiegroep zal aanbieden. Deze aanpassing zal samenhangen met de contouren van de voortzetting van het kerk-brede gesprek zoals geschetst in paragraaf A.3.b van deze tussenrapportage.
3. De voorlopige opdracht van de regiegroep tot en met fase 2:
 - a. Kennisnemen van het verslag van de verkenner kerk-breed gesprek solidariteit zoals bedoeld in de startnotitie, en het nader bevragen van diens bevindingen.
 - b. Kennisnemen van het door de verkenner opgestelde concept-plan van aanpak voor het vervolg (proces, inhoud, verantwoordingsstructuur) van het kerk-breed gesprek en het aanreiken van suggesties ter verbetering.

- c. Het vaststellen van het plan van aanpak en het aanbieden ervan aan de kleine synode van 12 december 2025 ter bespreking en besluitvorming.
4. De eerste twee bijeenkomsten van de regiegroep zijn gepland op maandag 27 oktober en maandag 10 november.

2. Samenstelling regiegroep

De regiegroep is samengesteld uit vertegenwoordigers met relevante expertise en ervaring, afkomstig uit landelijke, regionale en lokale kerkelijke gremia, evenals uit met de kerk verbonden organisaties. Bij de samenstelling is nadrukkelijk rekening gehouden met vertegenwoordiging vanuit regio's waar verzet tegen de recente regelingen sterk naar voren kwam (zoals Friesland en de grote steden). Daarnaast nemen de VKB en de Federatie van Diaconieën deel aan de regiegroep.

Voor de rol van onafhankelijk voorzitter is gezocht naar iemand met ervaring in het leiden van complexe beleidsprocessen en bestuurlijke betrokkenheid binnen de kerk. De voorzitter moet beschikken over zowel kritisch als verbindend vermogen. De verkenner is aan de regiegroep toegevoegd als adviseur.

Het voorstel voor de samenstelling van de regiegroep is eind augustus/begin september door de verkenner voorbereid in overleg met de preses van de generale synode, ds. Trijnie Bouw, en de algemeen directeur van de dienstenorganisatie, Jurjen de Groot. Op 8 en 9 september is het voorstel afgestemd met bestuur en moderamen, waarna de regiegroep op 23 september 2025 door het moderamen is ingesteld en de leden zijn benoemd.

De regiegroep bestaat uit de volgende leden:

1. Tonny Dekker – voorzitter Generaal College voor de Behandeling van Beheerszaken
2. Jan Klop – penningmeester Federatie van Diaconieën
3. Joost Schelling – directeur Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer
4. Johan Tuk – voorzitter Financiële Commissie Classis Delta, lid werkgroep klassicale fondsen
5. Nico van Splunter – ondernemend pionier Rotterdam / adviseur synode
6. Harmen van der Kolk – ondernemer, voorzitter diaconie PG Utrecht
7. Susanne Freytag – predikant EL-gemeente Groningen, lid generale synode en voormalig lid moderamen
8. Jelle van der Bij – ondernemer, secretaris CCBB Classis Fryslân
9. Marianne van den Berg – hoofd bekostiging binnenlands bestuur Ministerie BZK, voormalig lid commissie Veerman, subcommissie solidariteitskas
10. Rob van Butselaar – clustermanager ondersteuning & beheer DO, lid directieteam
11. Voorzitter: Maarten van Ginkel – oud-partner PwC, oud-vicevoorzitter en lid Auditcommissie bestuur Dienstenorganisatie
12. Arie van der Maas – adviseur